

KİTAP, CEHALETE KARŞI KIŞKIRTICI BİR İSYANDIR

Filozof Kurt

Filozof Maki

İmdat DEMİR

KİM, NEYİ NEDEN YAZDI?

Bu metni yazacak hayvan filozoflarından biri **Fablobilim'den** Kurt olur. Neden? Çünkü cehalete karşı isyanın kokusunu en önce o alır. Kurt, sürüden uzaklaşıp kendi yolunu açan bilincin sembolü. Duvara kulak dayayan pasif bedeni görür, hırlamaz bile; ama kitapların üstünde duran figürü görünce "İştah budur. Açlık budur. Yol budur" der. Kurt'un sezgisi kırık ritmi sever, temiz düzeni değil; bu metnin damarındaki çığ elektriğe en çok o yakışır.

Florabilim'den Filozof Maki. Eğilmez, sert, kuru toprağa inat yaşayan, en sert rüzgârda bile kökünden taviz vermeyen bir çalı türü. Kibar değil, süslü değil. Bütün Fablobilim-Florabilim ekosisteminde en "inatçı epistemoloji" ondan çıkar. Duvara yaslanan adamın gölgesini görür, "Bu gölge su istemiyor, bahane istiyor" der. Kitapların üstünde yükselen figürü görünce, "Bu yükselme makilik gibidir; ince, kararlı, sabırlı" diye okur.

ÖZET

Metin, duvarın önünde duran iki figür üzerinden cehalet ile bilginin ontolojisini sorguluyor. Aşağıdaki figür, kulağını duvara dayayıp içeriden bir ses bekleyen pasif bilinci temsil ediyor; hakikati emek vererek aramak yerine başkasının özetini, başkasının kopyasını, zahmetsiz bilgiyi istiyor. Üstteki figür ise ayağının altına kitapları koyarak kendi merdivenini inşa eden, bakış açısını çabayla yükselten okuru simgeliyor. Duvar aynı duvar; değişen şey insanın tavrı. "Kitap, cehalete karşı kışkırtıcı bir isyandır" cümlesi, kitabı sakinleştirici bir nesne olmaktan çıkarıp huzuru bozan, konforu dağıtan, tembelliği tokatlayan bir güç olarak kuruyor. Cehalet, yalnızca bilmemek değil; bilmenin yükünü, hayal kırıklığını, sorumluluğunu istememek. Kitap ise bu sahte rahatlığa saldırıyor; okuru kendi mazeretleriyle yüzleştiriyor. Metin, bahaneleri ve yapısal engelleri inkâr etmeden, yine de son soruyu okurun önüne bırakıyor: Duvarı fark ettiğinde ilk refleksin şikâyet mi, yoksa sayfa çevirmek mi oluyor? Duvara kulak mı dayıyorsun, yoksa ayağının altına adım adım kitap mı biriktiriyorsun? İsyân tam bu seçimde başlıyor.

SUMMARY

The text examines the ontology of ignorance and knowledge through two figures standing in front of a wall. The lower figure, with his ear pressed to the wall, embodies a passive consciousness that waits for truth to arrive ready-made; instead of seeking knowledge through effort, he wants someone else's summary, someone else's shortcut, an effortless form of knowing. The upper figure, standing on a shaky pile of books, symbolizes the reader who builds their own ladder and raises their perspective through labor. The wall stays the same; what changes is the person's stance toward it. The sentence "A book is a provocative rebellion against ignorance" reframes the book not as a soothing object but as a force that disturbs comfort, shatters laziness, and slaps excuses. Ignorance is not just not knowing; it is refusing the burden, disappointment, and responsibility that come with knowing. The book attacks this false comfort and forces the reader to confront their own alibis. Without denying structural obstacles, the text still leaves

one hard question to the reader: When you notice the wall, is your first reflex to complain or to open a page? Do you press your ear to the wall, or slowly stack books under your feet? The rebellion begins exactly at that choice.

Duvar... Her çağın en sadık metaforu. Kimi zaman sınır, kimi zaman ceza, kimi zaman korunma bahanesi; fakat her durumda insanın önüne çizilmiş bir kader çizgisi. Önünde iki figür duruyor: biri duvara yaslanmış, kulak dayamış, içeriden bir ses sızar mı diye bekliyor; diğeri kitaplardan yaptığı derme çatma, ama zihinsel anlamda granit kadar sert bir basamakla duvarın ötesine bakıyor. Aynı beden dili, aynı takım elbise, aynı gri nötrallite; ama aynı kader değil. Birini yerçekimi yönetiyor, diğeri atalet; üçüncüsünü ise Filozof Kirpi'nin dediği gibi kitapların kışkırttığı isyan.

Görselin ilk katmanı Panofsky'nin dediği gibi "ön-ikonografik" düzlem: iki figür, bir duvar, bir kitap yığını, solgun bir arka plan. Fakat ikinci düzleme geçtiğimizde, yani ikonografik anlam katmanında, duvar artık yalnızca bir duvar değildir; duvar, insan bilincinin durağanlığını, toplumsal hiyerarşilerin sessizce yeniden üretildiği zemini temsil eder. Objeler olarak sade, kültürel olarak gürültülü. "Çalışmazsan göremezsin", "bilmezsen yükselmezsin", "duvara kulak dayamakla dünya değişmez". Görselin bu pedagojik ahlakçılığa yakın tonu, üçüncü katmanda ikonolojik derin anlamda daha köklü bir eleştiriye dönüşür: Cehalet pasiftir; bilgi hareket ister. Cehalet bekler; bilgi tırmanır. Cehalet şikâyet eder; bilgi duvarı yerinden söker.

Barthes'ın *studium*¹ düzeyinde görsel kolay anlaşılır: "Kitap seni yükseltir." Eski bir slogan. İnsanlığın bin kere duyduğu, bin kere tükettiği bir mesaj. Ama *punctum*?² Orası çarpan, diken batıran, bozan, huzursuzlaştıran yer. Bu görselde *punctum*, duvara kulak dayayan figürün duruşunda saklı: O figür hiçbir şey görmediği halde duvarın arkasında ne olduğunu *hak ettiğini* düşünür; sanki birisi ona bir sır fısıldamak zorundaymış gibi. Bu beden dili yere eğilmiş, topukları hafif içeri dönük, içsel bir kırılma anıdır: "Kendi emeğim olmadan bir ses gelsin; biri bana yol göstere; bilgi bana zahmetsizce aksın." İşte bu, cehaletin en habis biçimidir: bekleyerek öğrenmeye çalışmak.

¹ Roland Barthes'ın **studium** dediği şey, bir fotoğrafa ilk bakışta kurduğumuz sakin, kültürel, toplumsal ilişki alanıdır. Fotoğrafa ait olan ama bizi delip geçmeyen, daha çok "hımm evet, bunu anlıyorum" dedirten o geniş aralıktır. Studium, fotoğrafın bilgi kısmı gibidir; tarih, bağlam, tema, atmosfer... Yani fotoğrafla kurulan terbiyeli, mesafeli, genel ilgi düzeyi. İnsanı rahatsız etmez, incitmez, yaralamaz; bir zihin ovası gibi uzanır. Anlam burada akar, ama titremez. Barthes'a göre studium, kültürün bize öğrettiklerini hatırlatır; fotoğrafı okuyabilmemizi sağlar ama bizi sarsmaz. Asıl darbeyi, asıl diken batmasını yapan *punctum*'dur; studium ise fotoğrafın "ortak dil" alanıdır.

² Roland Barthes için **punctum**, fotoğrafa baktığında ansızın içini delen o küçük, tuhaf, rahatsız edici ayrıntıdır; fotoğrafın içinden fırlayıp seni tek tek hedef alan iğne ucu gibi düşün. Studium, fotoğrafla kültürel bir anlaşma yapar; *punctum* ise anlaşmayı bozar, seni kişisel bir yaraya, hatıraya, suçluluğa, özleme bağlar. Bazen kadrajın kenarında unutulmuş bir el, yamuk bir kravat, arkada flu kalan bir yüz, çocukluğunu hatırlatan bir gölge olur; hiçbir teorik açıklama gerektirmez ama boğazına düğüm atar. *Punctum*, fotoğrafın "herkes için anlamlı" kısmı değildir, tam tersine "sadece senin canını acıtan" kısmıdır; bu yüzden söze tam gelmez, cümleye sığmaz, açıklamaya direnç gösterir. Kısaca, studium fotoğrafı anlamayı sağlar, *punctum* ise fotoğrafın seni rahat bırakmamasını.

Diğer figürde ise bambaşka bir ritim var. Çoğu kitap eski, bazıları yeni; bazıları ince, bazıları kalın; renkleri alacalı, yıpranmış. Bu düzensizlik estetik bir tercih değil: bilgi eklektiktir; okuma serüveni simetrik değildir; kitap bir merdiven gibi muntazam dizilmez; daha çok inişli çıkışlı bir dağ yolu gibi yükselir. Fakat figür o basamakların üzerine çıktığında duvar artık onun karşısında bir kısıtlama değil; yalnızca aşılış bir eşğin kaçınılmaz kalıntısıdır. Göz hizası artık ufka döner; kulak değil göz çalışır; beklenti değil müşahede devrededir.

Bu sahnenin arkasında Foucault'nun **bilgi-iktidar çarpımsallığı**³ görmek mümkün: Bilgi, toplumsal mobilitenin yalnızca bir parçası değil; hareketin kendisidir. İktidar veya duvar dediğimiz şey sabit durur; değişen, tırmanan, direnen, kendine merdiven yapan öznenin epistemik enerjisidir. Foucault'nun "öznenin kendini inşa etmesi" fikrinin bu kadar basit bir görselde bu denli net işlemesi, çizimin masumiyetinde saklı bir radikalite barındırıyor: Cehalet yalnızca bir eksiklik değildir; cehalet, kendini yeniden üreten bir konfor alanıdır. Heterobilim Okulu açısından bakınca, bu konfor alanı sadece bireysel bir tembellik değil, kurumsal olarak teşvik edilen bir uyuşturma rejimidir; okul, medya, siyaset, piyasa ve hatta gündelik sohbet dili, öznenin kendini inşa etmesini değil, kendini tekrar etmesini ister. İnsan, kendi üzerine kitap koyduğu anda sistem için riskli bir varlık hâline gelir; çünkü artık duvarı kader diye yutmaz, duvarın mimarını sorar. Heterobilim Okulu tam burada devreye girer; özneyi bilgi tüketen pasif alıcı olmaktan çıkarıp, kavram üreten, okuduklarını yerelleştiren, eleştiriyi bir ahlâk biçimi hâline getiren inşaat işçisi gibi konumlar. Cehaletin konforunu bozmak, öznenin kendi kendini kurma cesaretini örgütlemek demektir; duvarı yıkmadan önce, duvarın içimize örülmüş hâlini sökmekle başlar.

Lacan'a göre özne her zaman bir eksik çevresinde örülür. Bilmek, eksik hissini daha yakıcı hâle getirir; bilmemek, eksikliği uyuşturur. Duvara kulak dayayan figür tam da bu Lacanyen uyuşmanın, o tatlı ama öldürücü "bilmemeyi tercih etmenin" simgesidir. Bilginin ağırlığı yoktur onda; hatta bilgi çoğu kez rahatsız edici olduğu için uzak tutulması gereken bir şeydir. Ona göre duvarın ardında bir hakikat varsa, o hakikatin kendisine gelmesi gerekir. Bu pasifist bilinç yapısı, günümüz toplumlarının en büyük epistemik krizi: Konforlu cehalet.

Diğer figürde ise Lacan'ın "büyük Öteki"ye yönelme çabası sezilir. Kitaplar birer aracı, birer sembol evet, ama aynı zamanda bilinç için merdivendir; Öteki'yle ilişki kurmak için seçilmiş yöntemdir. Kendi emeğiyle yükselmiştir; yükselirken eksikliğini daha net görmüştür; gördükçe daha çok okumuştur. Bu döngü, bilginin hakikatle kavga hâlindeki doğasını anlatır.

Walter Benjamin görse bu görselde "ilerlemenin melankolisi"ni okurdu. Çünkü yükselen figürün yalnızlığı dikkat çeker: Bilgiyi tırmananlar çoğu zaman tek başınadır; kolektif cehalet birbirini avutur, kolektif aydınlanma ise zor örgütlenir. Yığın olmak kolaydır; merdiven olmak zordur. Benjamin'in "tarihin enkazı" dediği şey tam da budur: Cehalet yığın üretir, bilgi merdiven üretir ve merdivenler daima azdır.

³ Foucault için **bilgi-iktidar çarpımsallığı**, iki ayrı alanın yan yana durması değil, birbirini sürekli üreten bir etkileşim alanıdır; yani bilgi kenarda duran masum bir ışık, iktidar da onu kullanan dışsal bir el değildir. Hangi bilgiyi ürettiğin, hangi soruyu sorduğun, kimi ölçtüğün, kimi kayda geçirdiğin, kimi "normal", kimi "sorunlu" saydığın her seferinde iktidar ilişkilerini katlayarak yeniden üretir; aynı anda her iktidar düzeni de kendi işine yarayacak bir bilgi rejimi kurar, desteklemediği bilgiyi ya görünmez kılar ya da marjine iter. Bu yüzden okul, hastane, mahkeme, medya, istatistik ofisi, nüfus sayımı, güvenlik aygıtı hepsi sırf "bilgi toplamaz"; bedenleri, zihinleri, normları, ihtimalleri yeniden ayarlayan iktidar makineleri gibi çalışır. Çarpımsallık demek şu: bilgi ne kadar çoğalır, iktidarın temas ettiği yüzeyler de o kadar artar; iktidar ne kadar incelse, bilginin girip çıktığı gözenekler de o kadar sıklaşır, bu ikisi birbirini büyüterek gider. **Filozof Kirpi: "Temiz bilgi yoktur; her veri, birinin elinde başkasının üzerine kapanan görünmez bir kapıdır."**

Bu görsel aynı zamanda sosyolojik bir alegoridir. Bourdieu'nun **kültürel sermaye**⁴ kavramı burada kırmızı renkte parlıyor: Kültürel sermaye yalnızca bireyin kendisini değil; perspektifini, ufkunu, dünyayla kurduğu ilişkiyi de yükseltir. Duvar aynı yükseklikte durur, ama figür artık ona yukarıdan bakar. Bu, duvarın yıkılmasını bekleyenlerin tecrübeleridir: Bazen yıkılmaz duvarlar için merdiven inşa etmek gerekir.

Fakat asıl mesele şudur: Duvara kulak dayayan figür, çoğu zaman duvarın ardını "hayal kırıklığına uğratabilecek kadar sıradan" bulacaktır. Çoğu insan hakikati görmek istemez; hakikatin yüklediği sorumluluk her zaman ağırdır. Kimi duvara kulak dayar, çünkü duvarın ardında bir mucize olmasını ister. Kimi kitapla yükselir, çünkü mucizeye değil hakikate taliptir.

Bu noktada görsel, çağımızın dijital cehaletine de bir gönderme yapar: Pasif tüketiciler, anlamın kendilerine akmasını ister; araştırmadan, okumadan, yorulmadan bir "özet", bir "yorum", bir "kolaylaştırma" bekler. Halbuki bilgiye koltukta ulaşılmaz; bilgi, insanın kendi omuzlarına yüklediği merdivenlerle taşınır. Filozof Kirpi'nin aforizması bunu çok iyi yakalıyor: "**Kitap, cehalete karşı kışkırtıcı bir isyandır.**" Evet; kitap isyan eder, çünkü insanı edilgenlikten çıkarır. Cehalet pasiftir; isyan aktif. Cehalet uysaldır; kitap huysuz. Cehalet konfor ister; kitap rahatsızlık. Cehalet uyutur; kitap uyandırır.

Görseldeki figürlerin beden dili de tam burada açılır: Kitapla yükselen figürün omurgası dik, bakışı ufka dönük, kolunda hâlâ kitap taşıyor; yani yükseliş bitmemiş, devam ediyor. Duvara kulak dayayan figürün omurgası eğik, elleri iki yana açılmış, çaresiz bir jest taşıyor. İkisi de aynı duvarın önünde duruyor ama biri duvarı problem yapmış, diğeri kendisini. Aslında duvar değil insan engeldir; duvar yalnızca malzeme.

Bu sahnenin estetik boyutu da önemli. Çizimin minimalizminde bir zen üslubu var; fonun boşluğu bilginin içsel yolculuğuna yapılan bir gönderme. Figürlerin yüzü görünmüyor; anonimlik, evrenselliği çoğaltıyor. Herkes olabilirler; hepimiz olabiliriz. Duvar da herkesin duvarı olabilir: ekonomik, kültürel, entelektüel, politik, psikolojik. Ama o kitap yığını; evet, işte o kişiseldir, bireyseldir, emeğe yazılmış imzadır. Kitap biriktirmek değil; kendini inşa etmek.

Susan Sontag görse, bu görselde "okuma bir modern kahramanlık eylemidir" derdi. Çünkü okumak yalnızca bilgi edinmek değil; kendi gölgeneye karşı çıkmaktır. Platon'un mağarasındaki gölgelerin dışına çıkmak için önce işığa alışmak gerekir; kitap o ışıktır. Aydınlık göz yakar, ama gölgeye kıyasla çok daha özgürdür.

Şimdi bütün bu katmanlar arasında Filozof Kirpi'nin aforizması yankılanıyor:

"Kitap, cehalete karşı kışkırtıcı bir isyandır."

Bu cümledeki "kışkırtıcı" kelimesi, görselin bütün gerilimini taşıyor. Çünkü kitap sana boyun eğmeyi öğretmez; soru sormayı, direnç göstermeyi, şüphe etmeyi, rahatsız olmayı, merak etmeyi öğretir. Kitap seni

⁴ Pierre Bourdieu'nün **kültürel sermaye** dediği şey, paradan farklı ama en az para kadar belirleyici bir güç; aileden, okuldan, mahalleden, dilden, zevkten, terbiyeden, eğitimden süzülüp gelen görünmez bir "üstünlük stoğu". İnsan yalnızca gelir düzeyiyle değil, nasıl konuştuğuyla, hangi kitapları okuduğuyla, hangi müziği "doğal" bulduğuyla, hangi mekânda rahat ettiğiyle, hangi sınav dilini bildiğiyle de sınıflandırılıyor; kültürel sermaye tam burada devreye giriyor ve eğitim sisteminden sınavlara, iş görüşmelerinden sanat alanına kadar her yerde "sanki tarafsızmış gibi" işleyen bir seçme filtresi üretiyor. Türkiye bağlamında bu, İstanbul Türkçesine yakın konuşanın, ailede kitap dolaşan çocuğun, lisede yabancı dil görmüş gencin, belli okullardan mezun olanların hayatta birkaç adım önde başlaması demek; yani duvar herkes için aynı yüksek görünse de, bazılarının ayağının altında görünmez bir kitap yığını zaten hazır duruyor. Filozof Kirpi: "Kültürel sermaye, duvarı herkesin önüne eşit koyan masalın içinde, bazılarında gizlice merdiven dağıtan sessiz bir torpil ekonomisidir."

sakinleştirmeyiz; sana huzursuz bir berraklık verir. Cehalet ise tam tersidir: Seni anında rahatlatır; düşünmen gerekmez; sorgulaman gerekmez; emek harcaman gerekmez. Cehalet bir yataktır; kitap bir alarmdir.

Ve işte görselin en keskin dersi burada parlıyor:

Duvar sabittir; insan değişir.

Duvar yüksektir; insan yükselir.

Duvar susturur; kitap konuşurur.

Duvar karanlıktır; kitap ışığın kendisini değil, ışığın hakikatini öğretir.

Duvara kulak dayamak, hakikat beklemektir; hakikati beklemek, hakikatin seni terk etmesidir.

Kitapla yükselmek ise hakikate gitmektir; hakikat arayana yüzünü mutlaka gösterir.

Sonunda soru şudur:

Sen duvara kulak dayayanlardan mısın, yoksa kendine merdiven yapanlardan mı?

Filozof Kirpi: "Kitap, duvarı yıkmayı bilmeyene önce boyunu uzatmayı öğretir; cehalet bekler, bilgi tırmanır."

BİBLİYOGRAFYA

Genel / Evrensel Kaynaklar

— *The Ignorant Schoolmaster (Cahil Hoca)* — Jacques Rancière, 1987, Stanford University Press, Stanford. Yakından–uzaktan metnimizin gövdesine en çok uyan eser. Rancière, bilginin hiyerarşisini dağıtarak "öğretenin otoritesi"ni parçalar; duvarın önünde bekleyen pasif bilinç ile kendi merdivenini kuran okur arasındaki farkı politik bir çerçevede yeniden düşünmemizi sağlar. Öğrenmenin eşitlikçi doğasını gösterir.

— *Discipline and Punish (Hapishanenin Doğuşu)* — Michel Foucault, 1975, Gallimard, Paris. Duvar ve iktidar temasının köklerini açar. Foucault'nun gözetim–disiplin makinesi analizleri, cehaletin nasıl üretildiğini ve bilginin nasıl denetlendiğini berraklaştırır. Görseldeki duvarın "masum" olmadığına dair güçlü kavramsal altyapı sunar.

— *Ways of Seeing (Görme Biçimleri)* — John Berger, 1972, BBC & Penguin Books, London. Metindeki "bakış açısını yükseltme", "duvarın üzerinden bakma" deneyimini düşünsel ve görsel bir temele oturtur. Bilginin yalnızca kavramsal değil, görsel ve duyuşsal bir pratik olduğunu gösterir. İsyanın estetik boyutunu açar.

— *On Reading (Okumak Üzerine)* — Georges Perec, 1985, Harcourt, New York. Kitabın insan zihnindeki bilinç akışı, düşünsel sıçrama, ritim kırığı gibi mikro hareketlerini görünür kılar. Metindeki organik okuma deneyimiyle doğrudan uyumludur. Okuma eyleminin gündelik ama devrimci doğasını kavrar.

— *How to Read a Book (Bir Kitap Nasıl Okunur)* — Mortimer J. Adler & Charles Van Doren, 1940, Simon & Schuster, New York.

Resimdeki kitap yığınının "rastgelelik" değil, içsel bir sistem taşıdığını anlamak için temel bir rehberdir. Okur ile metin arasında kurulan entelektüel emeğin nasıl inşa edildiğini anlatır ve "çabanın epistemolojisi"ni açıklar.

ürkiye Bağlamı

— *Bu Ülke (Bu Ülke)* — Cemil Meriç, 1974, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Cehaletin toplumsal kaynağını, kültürel kopuklukları ve entelektüel tembelliğin bedelini Türkiye bağlamında en sert anlatan klasik. Duvar metaforunun bizde neden daha ağır olduğunu açar. Meriç'in "körler ülkesinde gören adam" isyanı, metnin ruhuyla tam örtüşür.

— *İnsan ve Mekan (İnsan ve Mekân)* — Hilmi Ziya Ülken, 1941, Ülken Yayınları, İstanbul.

Duvar, mekân, bilinç ve kültür arasındaki ilişkilerin felsefi temelini Türkiye ölçüğünde kavratır. Eğitimi, düşünceyi ve toplumsal yapıyı birlikte okur. Bilginin yerli köklerini anlamak için vazgeçilmezdir.

— *Diriliş Neslinin Amentüsü (Diriliş Neslinin Amentüsü)* — Sezai Karakoç, 1964, Diriliş Yayınları, İstanbul.

Metnin "uyaniş–isyan–sorumluluk" çizgisini Türkiye'nin entelektüel iç dinamiğiyle buluşturur. Karakoç'un diriliş düşüncesi, cehalete karşı ruhsal ve etik bir kalkışma önerir. Kitabın kışkırtıcı isyanını metafizik bir ufka taşır.